

Írói adósságaim

Fehér Ferenc

Meghalt, vagy soha meg nem született írásaimnak egy-egy keltezés a sírfelirata.

Az élet volt a szülőjük, s én a gyilkosuk.

Vagy én a szülőjük, s gyilkosuk az élet?

A számjegyekbe dermedt idő nem válasszol.

Dátumok merednek rám kopott, keményfedelű jegyzetfüzetem sivatagából. Csak őket róhatta oda a vallomásvágy, a menekülő ember mindig utolsó üzenetre készülődő gondossága. Vagy egyszerűen a testi-lelki kimerültség tett korán pontot a végükre.

Egyik-másik dátum alatt ott az írás címe is — a koraszülött neve. A koraszülötté, aki nem erős szerelemben fogant, akit csak vártunk, de nem áhítottunk; akit szorongva, talán félőn, s a gyöngék bátortalanságával tartottunk számon. Addig élhetett hát csupán, míg a gondolat kényelmes, meleg anyaméhében hordtuk. Ha több a lélek-jelenlétünk, vagy ha kinyúl akkor értünk egy kéz — talán megmentettük volna az életnek.

Az író azonban rettenetesen magára marad az alkotás legdöntőbb, s mindig döntő pillanataiban.

Tétován, gyásszal és önváddal barangolok ebben a temetőben.

Az apák, a gyilkosok és a temetők rabjainak — a sírásóknak a némasága arcomon. Meg-megbotlom a sírokból előtekerülő sorok kusza indáiban, s újra meg újra görcsösen megfogózom a dátumok élém meredő kopjafaiban.

1959 szeptember 23., szerda, 15 óra 31 perc.

A pontos időt jegyzem le most is, mint annyiszor, hogy elfogjam, idezárjam a jelen pillanatot, annak lényegét, vagy talán csak hangulatát; a mindig jelen pillanatokból összetevődő lét, a lélegzésbizonyosságú létezés oly hamar megkopó, magunkbafülő igazságát.

Megragadni, kifejezni a pillanat tükrében felvillanó végtelen időt; a táj egyetlen levélperdülésében minden szeptember intését; nem az emberről írni, s nem a róla szóló igazságokat, hanem az embert, önmagukat megírni, a prousti időérzékelés sokdimenzióúságával!...

Lapozom jegyzeteimet.

Az írói emlékezet terra incognitáin járok.

A ceruza és a jegyzetelés a legmegbízhatóbb Rolleiflex, távcső és radár.

A pillanat vélt bizonyosságából mi maradt meg vajon?

Bled, 1958 szeptember 3., szerda,
14 óra 48 perc.

Az ember sokáig eljár egyazon utcán, utcaszögleten, megszokja, hogy munkából jövet benéz a patika-órára, és idővel elhiszi, hogy ez az élet rendje: az az utcaszöglet, ez az ismerős gyógyszerlátori óra (mindig siet, vagy késsik öt-hat percet, s noha évek óta tudomásul vehettük, elkönnyelhetjük volna ezt, mégsem békülünk meg vele, hanem ezt a kését vagy sietést minden napjaink makacs kis fullánkjaként hordjuk idegzetünkben).

Az ember sokáig él ugyanazon szobában, ugyanazon szék, asztal, képek, szőnyeg és ajtók társaságában, s idővel elhiszi, hogy szük neki ez a négyfalas élet; az íróasztalát föl kellene váltania az országutak szalagjával, a hitvéstársi bizonyosságot marcangoló bizonytalansággal és mennyezetbámulásos magánynyal.

Aztán sor kerül egy véletlen repülő-útra, és ott, a felhők között rádöbbenünk arra, hogy olyan, de olyan piciny egy ház, hát még egy szoba! Piciny a város rengetege is, amely tíz éve magába zár bennünket, és az emberi vágyak, nyugtalanságok is nyomorultul földhöztapadók, eloszlók, de diadalmasak is, mint a felhők füstje.

Csak az anyag örökkévalósága az igaz.

Ez az esős, fenyvesekkel zöldellő szeptemberi táj, ez a csend, ez a világonkívüliség is csak illúzió; nem hozza meg az abszolút nyugalmat. Hiába hittem, hogy nyugolam vár e kis faház háborítatlan magányában.

Az ember leül, írni szeretne, megragadni az elsuhanó időt, a szeptember-eleji langyos napsugarat, amellyel már a pisztrángok játszadoznak a parti vízözvények indái közt. Meg kellene fogni a kisfiam cipőjének a kopogását, amint végigfut a betonúton, és azt a női hangot, amely utánaröppen: „Laci!” — mert minden kanyarban a halál leselkedik. A szemében élő, viháncoló kedvet, csodálkozást, panaszt, hamiskodást, sírást, vágyat, könyörgést, elmerengést, kérdést is meg kellene őrizni valamiként, mert iszonyú az, hogy a néma tükör látta csak ma a csónakból és hallgató fenyőóriások lesték el mindezt, míg trappolt új barna cipőjében, itt, ebben a festői képben, ezen a szeptemberi délelőttön.

Hol a délelőtti napsugár melege, jókedve?

Az idő hát a legfőbb hatalom?

S az győz mindahányszor, aki fölébe kerekedik azzal, hogy minden percét megrabolja. Átlényegíti, nem hagyja hasztalan elperegni? Nem biztos, hogy magukkal a művészi alkotásokkal érjük ezt el; talán azzal is, hogy fölszálunk a felhők közé, elmegyünk oda, ahol két hét fölér két év vegetálásával, patika-sarkával, életgörcseivel és utcazajával... Az ember egyszer úgyis lehunyja álmodozó vagy kiégett két szemét, s nem mindegy, hogy hova, életének mely tájaira s mely pillanataira rével vissza utolsót lobbanó tekintete. A többi már csak oszlás, az anyag tudatunktól függetlenül végbemenő reinkarnációja.

A följegyzett gondolatok és észlelések másnak csak egy életérzés kuszavetületét jelenthetik. Nekem az ösztönt, hogy evolúciós menetű, jegyzeteimben tükröződő viláékénem mozaikjait felhasználjam a műalkotásban, az írásban. Ez azonban már az írói módszer, s még inkább az írásra készítő alkalmom kérdése.

Se szeri se száma írói adósságaimnak.

Elsősorban magamnak tartozom megírásukkal.

Vallani akarok róluk.

De hogyan, mikor a kész írásokat is olyan meddő dolog „elmesélni”? Hogyan beszélünk hát a megholtakról vagy azokról, melyek ma is feltámadásukat várják?

Bőnépszem illattalan temetőm csonka sírfeliratait.

A kortárs, tanú és útitárs legyen elnéző, ha elfeledt a hangom.

Lassan, verejtékezve írok. S nincs mindig erőm, hogy engedélvt kérjek leendő írásaim élő szereplőitől, hogy tükört tarthassak arcuk elé, s hogy e tükörben mindig magamat is megmutathassam. Mire eltávoznak, belőlem is magával ragad valamit a karvalykar-mú idő. Ha mást nem, az élmény festsító erejét, a közlés örömet és izgalmat.

Van egy apró írástémám, ennek szerzői jogát is egy sír őrzi, de nem a jegyzetfüzetemben, hanem a topolyai temetőben.

Az édesapja emléke és az ember nagysága.

Volt egy kis fehér, selymesszőrű kutyusunk otthon, a háznál. En hoztam, diáksapkámba ültetve, a csósztól. Velem járt ki a dinnyeföldre a vastag nyári porban, leste kapunyitó mozdulatokat, ha indultam vagy megtértem, s velem jött volna a világ végére is. Velem szenvedett a dinnyeföldi kunyhó tányérrózsás, afrikai izzású magányában, és kivájt görögdinnyehéj volt közös ivóserlegünk.

Egyszer aztán rágyújtottam a katlant.

Ott szundikált észrevétlen a kihűlt pernyében, s befajtottam a katlanba tömött szalmával meg szárzikkal.

Pörkölten, égett szemekkel, vinnyogva ugrott elő a lángokból s ment neki mindennek. Hagytam, hogy apám addig verjen, míg csak vonagolni tudok a folyosó mázolt földpadlóján... S amikor már apám is otthagytott, tehetetlenül, egyszer csak arra eszméltem föl, hogy az én hályogos tekintetű kutyám nyaldossa a kezemfejét.

Sohasem írtam meg, mert nem hasonlíthattam össze az apámból kirobbanó ösztönös dühöt, tehetetlenséget annak az állatnak az irgalmasságával és „megbecsülésével”.

Átültethettem volna a novellát más környezetbe, de a vallomás tisztasága akkor is kötelezett volna.

Egy rosszul felfogott téma és egy írói tanulság. Ez azonban, úgy látszik, nem segíthet már ennek a döbbenetes gyerekkori élménynek a sorsán.

Az élő szereplők jelenlétének is döntő akadály néha a műfaj-probléma. Sokáig vonzott egy kánikulai hőségben, vidéken megrendezett írói táborozás témája. Mondanivalóm azonban szatirikus műbe kívánkozott, s ez az egyébként jól megragadott téma, a frappáns epizódok, a vidéki líterátorok és vidéki életek profiljai ma is arra várnak, hogy belesimulhassanak majd egyszer egy szatirikus hosszabb elbeszélés vagy regény körképébe.

Egy önéletírás jellegű, hosszabb elbeszélő költeményem azért befejezetlen ma is, mert nem volt alkalmam hosszabb lejárattú, rendszeres, studiózus költői alkotómunkára. Így aztán csak rendszertelenül fölvezelt gondolatok maradtak meg jegyzetfüzetemben...

Származásom még nem elemeztem sosem. Pedig tudatosabban kellene fölmérnem: honnan s hová tartok? Melyek kisgyerekkorom és ifjúságom dön-

tő mozzanatai? De ki tudna krónikás lenni ott, ahol a lírikus és a prózáíró egyszerre ébred föl az emberben? Ki tudna tömör és elemezően gondos lenni, amikor órákig tudnék beszélni két hársról, azon a tanyán, ahol 1945 májusának végén vagy júniusának elején, tehát 17 éves koromban a kapásokkal ettem a szalonnát, a tarhót, és kapáltam a kukoricát. Minden jel arra vall, hogy parasztnak készültem, s emlékszem, hogy olyan telt, emberi-meleg, érzéketes sohasem volt az életem, mint akkor, azokban a kapás hetekben, a topolyai kapások között. G. Ferenc bácsi kapált és énekelte a régi csikósok és gulyások nótáit, s rava-szul hunyorító, bozótos szemöldökkel árnyékkolt öreglegény-szeme ma is rám-szegeződik. Mi van az öreg S. sógorral, akinek nyolcéves koromban a kukoricahányó gyereke voltam a Varrószálláson, s akinél jobban mókázni csak I. bátyám, anyai nagybátyám tudott? És a többi szótlán, csak egymás között eláradószavú topolyai kapás? Akiknél jobban nem örült senki, amikor szombat este jöttek haza a munkából és egy egész fehéringes vasárnap volt előttük. Hová lettek a szombati mosakodások, anyám vasalójának a szaga, az ágyra terített 13 férfitűng, a család testi-lelki tisztulásának felejtethetetlen percei? Apám, amint frissen borotvált arccal, tiszta ingben ül az asztalnál, megszokott helyén és olvassa az újságot vagy a könyvtárból neki hozott könyvet... P., amint izmosan, egészségesen, mosakodás után a kis falitükörben fésülködik... L., amint nagy étvágygal eszik és siet a pajtásokhoz, a lányokhoz... Amint hónap elején nyalábnyi henteshússal állít be, nevetve a túlradó boldogságtól, és anyám, aki erőtlén pereléssel leplezi, abba göngyöli szemérmes büszkeségét, hogy öneki ilyen nagy és ilyen jószívű fia van... Hol vannak, hová merültek a nyárdéli utcák, az akácrezzenéses pillanatok, amikor a kiskapuk cementlépcsőjén kis parasztlányka ül és néz bele tiszta, nagy szemekkel a nyárdéli utca kihaltságába... (A múltkoriban Topolyán találkoztam vele, három kisgyerek kapaszkodott a szoknyájába; az egyik mindenen kérdezni akart tőle valamit, de ő csak ment, leszegett fejvel, félretaposott cipőjében...) Hol van az a kis tejjőlösszajú legényke, aki — mert a legkisebb fiú volt — mindig el-

maradt a nagyok közül, s fal tövébe ülve melegítette arcát a fölkelő nappal... Akác hegyébe mászott és a távoli földeket nézte órák hosszat, meg a feneketlen, kék nyári ég vizét maga fölött, az akác legutolsó levélkéi közül kinyúlva... Hová tűntek a szép, dinyveszagú délutánok a nádkunyhónál; a közeledő vevők, a Vágóhídsor-i szegények (életük tovagombolyodó fonálát elrejtette előlem a tizesztendei szerkesztőségi élet); hol a délibáb a parajindák fölül, a legyekkel zümmögő dinynehéjrákás, amit tragacson hordtam haza a disznóknak... A maghagyma, a magpaprika átható szaga, a bogárcák, a piros nyelvvél lihegő, szemét összehúzó kutyám... A kunyhó (eddig legbiztonságosabb otthonom, menedékem) meghitt sarkai a subával (a suba még megvan otthon, olykor azzal takarózom, ha nagynéha hazalátogatok), a lóca, a kunyhó korcába döfött kés, a kunyhó hűvöse, a lihegő kamaszmagánnyal, nyári vasárnapdélutánokon, amikor apám helyett örököttem és hetedikes társaim diáklányokkal hasaltak a Patati-fürdő homokjában... Hol van a kukoricások lehelete, az elküsző tők csendélete, a határban a magányos kazlak (most már silók szorítják ki őket, de nem ismerem a munkásokat, akik a puszták e palotáit építették), a pipacskoszorúza mezsgyekövek (melyeket traktorok billentenek ki helyükből, de én nem láttam, tanúja nem voltam), a partifecskés juhász-híd sárgaföldes partszakadéka, a törpeakácos, távolba-vező dűlők (melyek fölött ma már

magasfeszültségű távvezetékek feszülnek) és zümmögésük versbeoldásával még mindig adós vagyok), a barangolások a pirosra perzselő napon, a száradó hínárral futó Krivaja-parton (melyet kiszorít már belőlem az új Csatorna egyre növekvő víziója, de a csatornaépítőkkel még sohasem sikerült beszélnem, csak „terepre” járnom); hol van a rétekek szaga (melyek eltűnnek, felszáradnak, mint a könny tócsái); a virágos aljföldek tücsökzenéje, az acélos érmenti káposztaföldek izzása, a locsolókannák, a vízmerítések, a kannák alján visszamaradó titokzatos bogárcák, hínárszalacsákák (a gyerekképzelet esztelen révületei), s a víz esti szaga... Hol vannak az álmos hazaballagások, apám talpának ütemes dobogása, köszöntésének ellesett ritmusa, cigarettaszípkájának biztató parazsa... Hol vagy, elmerült világom? Sírjatok, kis esti bogarak, otthon bujdosik az a kisgyerek — sebesülten, halálos sebbel...

A mellékfoslányok mellett, melyeket sosem sikerült még maradéktalanul kiírnom magamból, talán azért álllok meg, azért térek vissza hozzájuk újra meg újra, mert körülöttem az emberek valóságos, tehát nemcsak kategorizált és újságíró szemmel felmért életéhez úgyszólván semmi közöm. Nem ismerem őket. Riport-élmények fűznek hozzájuk; gyárból, szövetkezetből, munkapadjuk mellől néznek rám, s arcukon ott az autón érkezett, futó látogatónak kijáró, megtévesztő fegyelmzettség.

